

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОВОЗНАВСТВА

УДК 811.111'161.2'115

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-4(335)-5-17

Калініченко В. І.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування

Донецького національного університету імені Василя Стуса,

м. Вінниця, Україна

kalinichenkovira@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9675-9174>

**ВЕРБАЛЬНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТІВ „FAILURE” І
„НЕВДАЧА” В ТВОРАХ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ТА
УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПЕРЦЕПТИВНО-
КОГНІТИВНИЙ ТА РЕГУЛЯТИВНИЙ АСПЕКТИ**

Студіювання лінгвоконцептів на мовному та мовленнєвому матеріалі різних комунікативних спільнот не втрачає своєї актуальності на сучасному етапі розвитку та функціонування мовознавчої науки (варто згадати численні праці із зазначеної проблематики М. Алефіренка, А. Бабушкіна, А. Белової, М. М. Болдирєва, Р. Джекендоффа, О. Залевської, О. Кравченка, Н. Крючкової, Дж. Лакоффа, М. Піменової, З. Попової, Й. Стерніна, А. Приходька, С. Швачко та ін. дослідників). На окрему увагу в якості джерела фактичного матеріалу дослідження специфіки вербальної об'єктивації концептуальних фрагментів дійсності заслуговує, у тому числі, і художня література, адже літературні тексти відбивають не лише певний авторський задум, а й особливості процесів, що протікають в тій чи іншій сфері життєдіяльності соціуму. Варто зауважити, що в текстах художньої літератури концепти не лише використовуються як частина спільного лінгвокультурного базису автора й читача, продукуються також і нові смисли та аспекти досліджуваних концептуальних сутностей.

Метою цієї наукової розвідки є схарактеризувати деякі особливості перцептивно-когнітивної та регулятивної складових концептів FAILURE і НЕВДАЧА в епідигматичній площині на матеріалі вибраних текстових фрагментів сучасної американської та української художньої літератури з опертям на досвід студіювання структури та змісту концепту представників Воронезької школи когнітивної лінгвістики З.Д. Попової та Й.А. Стерніна (Попова, Стернин, 2007; Попова, Стернин, 2006; Попова, Стернин, 2001; Попова, Стернин, 1999). Зазначені складові досліджуваних концептів аналізуються в межах семантико-когнітивного підходу за рахунок виконання процедури когнітивної інтерпретації окремих текстових фрагментів, за результатами якої формулюються

відповідні семантико-когнітивні ознаки (СКО), які конституують перцептивно-когнітивний та регулятивний прошарок концепту. У зв'язку з неабиякою доцільністю застосування синтетично-синергетичних парадигмальних моделей дослідження вербальної об'єктивації концепту, спираємося і на ідею А.М. Приходька про синтезування наукових можливостей когнітивного і комунікативного напрямків в інтегральну когнітивно-дискурсивну парадигму, що дає змогу в процесі описання та аналізу структурної і змістової організації концепту з'ясувати особливості зв'язку прагматичного аспекту з когнітивним, психологічним, соціальним, аксіологічним та ін..(Приходько, 2008, с. 12).

Для здійснення цієї наукової розвідки з текстів сучасної американської та української художньої літератури (кінець ХХ – поч..ХХІ ст..) було дібрано 304 текстових фрагменти, у яких реалізується мовна об'єктивація концепту FAILURE і 307 текстових фрагментів, які вербалізують концепт НЕВДАЧА. Детальніше про методику дослідження макроструктури і змісту концептів FAILURE і НЕВДАЧА у межах зазначеного підходу йдеться у попередніх дослідженнях автора (Калініченко, 2011, с.136-141; Калініченко, 2011, с. 356-363; Калініченко, 2011, с. 52-66 та ін.).

Провідними в структурі перцептивних формантів концептів FAILURE і НЕВДАЧА виступають зорові образи, наповнені на відповідно 5,9 % од. та 3,6 % од., що може свідчити про значущість візуальних каналів при сенсорній рефлексії феномену невдачі по відношенню до інших чуттєвих аналізаторів. Слід зауважити, що візуальний образ концепту (далі к.) FAILURE є майже вдвічі об'ємнішим за відповідний перцептивний конституент к. НЕВДАЧА, що свідчить про дещо більшу значущість зорового ресурсу індивіда для носіїв американської мовної свідомості у контрасті з носіями української мовної свідомості при концептуалізації невдачі в чуттєвій площині.

Важливими для формування візуальних образів концептів FAILURE і НЕВДАЧА виступають ізоморфні за змістом СКО **FAILURE LIES IN TERMS OF APPEARANCE** 11 (3,9 %): *For years, she has been angry at her body's failures, the good round breasts without a reason, the intricate internal pockets and tubes like a malfunctioning pinball game, the childbearing hips with nothing to hold* (Lewis T. Limestone Diner.) та ін. і СКО **НЕВДАЧА ОБ'ЄКТИВУЄТЬСЯ В ЗОВНІШНОСТІ** 10 (3,26 %): *Босі ноги в подертих пантофлях випромінювали сморід, неголене обличчя із підв'ялими, геть не пишними і вже зовсім не козацькими вусами – страх. Тома намагалася не дивитися на це чергове **втілення поразки** <...>.* (Гранчак Г. Жах на вулиці В'язнів.) та ін., які об'єктивують в художній літературі сутність невдачі через конкретні риси зовнішності носія цієї категорії.

Меншими за обсягом у складі зорових образів студійованих концептів є також ізоморфні за змістом СКО, що вербалізують невдалий результат у жестах індивіда: **НЕВДАЧА АКТУАЛІЗУЄТЬСЯ В ЖЕСТАХ** 1 (0,33 %): *Фагірра знизав плечима, ніби промовляючи: **оце***

так невдача! (Дяченко С., Дяченко М. Шрам) і **FAILURE IS REFLECTED IN GESTURES 3 (0,99 %):** *He lifts a hand – calm down now, honey – but the words don't stop. The hand drops down in defeat* (Wassenberg A. Blue.) та ін.

Візуальний потенціал носіїв американської мовної свідомості видається дещо вищим, ніж в носіїв української лінгвосвідомості, і реалізується додатково при вербальній маніфестації явища невдачі у СКО, відсутніх в складі зорового образу к. НЕВДАЧА – **ADMISSION OF FAILURE IS REFLECTED IN ONE'S LOOK 2 (0,67 %):** *Aaron smiles, where as Tony expresses a look of defeat.* (Wassenberg A. Blue.) та ін. і **ADMISSION OF FAILURE IS REFLECTED IN ONE'S GRIN 1 (0,33 %):** *His arms were outstretched, grinning with an acceptance of his failure.* (Kistler D. My First Job after the War), що репрезентують к. FAILURE у засобах міміки та окулістики агентів невдалої дії.

Другорядну роль після візуальних аналізаторів для української мовної свідомості при чуттєвій рефлексії феномену невдачі відіграють тактильні відчуття – тактильний образ к. НЕВДАЧА конституують 1,63% од. на відміну від тактильного образу к. FAILURE, який є несформованим і дає можливість зробити припущення щодо низької актуальності тактильного досвіду для американських мовців при сенсорній концептуалізації невдачі, що відбивається в літературних джерелах обох комунікативних спільнот. Тактильний образ к. НЕВДАЧА формує СКО, у контексті якої невдалий результат дотиково пізнається концептуалізатором у процесі бійки: **НЕВДАЧА ОБ'ЄКТИВУЄТЬСЯ В БІЙКАХ 4 (1,3 %):** *Потім Руалові не поталанило – черговий удар оглушив його, й він не зміг підвестися вчасно.* (Дяченко М., Дяченко С. Брамник.); *Молодчики сопіли. Їхні невдачливі товариші спливали кров'ю на дошках палуби, і чимдалі зростав виставлений мені рахунок <...>.* (Дяченко М., Дяченко С. Авантюрист) та ін.

Нюховий образ к. FAILURE є утричі об'ємнішим за аналогічний образ к. НЕВДАЧА – показники обсягу нюхового компоненту перцептивної складової обох концептів становлять відповідно 0,99 % та 0,33 % од. Дещо більший обсяг і розмаїтіші семантико-сміслові зв'язки в межах нюхового образу к. FAILURE свідчать про дещо ширшу сенсорну концептуалізацію американськими мовцями невдачі через нюхові рецептори. Феномен невдачі в американській художній літературі, окрім того, що назагал має свій власний специфічний запах – СКО **FAILURE HAS ITS SPECIAL SMELL 1 (0,33 %)** – конкретніше через нюхові аналізатори індивіда набуває кислого запаху – СКО **FAILURE SMELLS SOUR 1 (0,33 %):** *There was no honor there that he could remember, <...> no solid place to stand, just a faint sound of rabble in the neighborhood, and the sour smell of defeat.* (Shapiro G. Levidow.) – і здушливого запаху – СКО **FAILURE SMELLS SUFFOCATING 1 (0,33 %):** *The suffocating smell of defeat swirled around him, taunted him again and again.* (Draitser E.A. Zugzwang.). В українських художніх текстах нюховий образ невдалого результату об'єктивується через сморідний запах у СКО

НЕВДАЧА СМОРІДНА 1 (0,33 %): *I тобі здається, що мічурівське докільля просякнуте лише прахом юнацьких і дівочих сподівань, лише відстояним смородом топосу поразки, агресивної мізантропії, лише міазмами розпаду...* (Процюк С. Жертвопринесення).

Смаковий образ к. НЕВДАЧА є слабковираженим, а відповідний формант перцептивної підскладової к. FAILURE утворює 1% ілюстративних одиниць, що відбиваються у СКО: **FAILURE TASTES FOUL 2 (0,67 %):** *It wed black despair with fear and the foul taste of failure* (Rivers F. Redeeming Love. Sisters.) та ін. й **FAILURE TASTES BITTER 1 (0,33 %):** *Helen rose cautiously to her feet with the bitter taste of yet another defeat in her mouth* (Bond L. The Enemy Within.), які в епідигматичній площині перцептивно рефлексуються в свідомості американських комунікантів через гідкий і гіркий присмаки та в українській лінгвосвідомості через гіркий присмак: **НЕВДАЧА Є ГІРКОЮ НА СМАК 1 (0,33%):** <...> *то той самий бокс, тіки що ше ногами можна махація. І «молдавани» вирішили спробувати. А потім пішли до одного зі столичних кабаків, щоб залити гіркоту поразки.* (Ушкалов С. З висоти бамбукового дерева).

Відсутній в структурі перцептивної складової к. НЕВДАЧА звуковий образ дає змогу припустити неважливість слухового аналізатору для концептуалізації феномену невдачі українськими мовцями на відміну від американських комунікантів, для котрих аудіальні аналізатори є відносно важливими: звуковий образ к. FAILURE містить 1,34 % од. та є другим за значущістю для американської мовної свідомості після візуального образу в рейтингу перцептивних образів к. FAILURE на матеріалі опрацьованих художніх творів. Аудіальний образ цього концепту конституують наступні СКО, в яких невдалий результат фіксується слуховим каналом мовця через його вокальну міміку й дихальну діяльність: **FAILURE IS REFLECTED IN ONE'S VOICE 2 (0,67 %):** *She despised the dead weight of defeat in her voice* (Bourne M. Mustard Seed.) та ін. й **ADMISSION OF FAILURE IS REFLECTED IN ONE'S SIGH 2 (0,67 %):** *Doc says, half-distracted, and sighs, an admission of failure* (O'Nan S. A Prayer for the Dying.) та ін.

У складі перцептивного форманту к. FAILURE міститься й власне чуттєвий образ (0,33 %) СКО: **ONE SENSES THE BREATHING OF FAILURE 1 (0,33 %):** *I did not look up at him, but could sense the forlorn breathing of failure across the table* (Rogers D. The Tie-Down.), що не фіксує участі конкретного сенсорного аналізатора в рефлексії невдачі американською лінгвосвідомістю, однак підкреслює загальну здатність концептуалізатора відчути, перцептивно осягнути цей феномен. Подібного образу не виявлено у згадуваній підскладовій к. НЕВДАЧА.

Власне когнітивні підскладові досліджуваних концептів базуються передусім на метафоричних виразах, в якості яких виступають образні утворення, що мають своєю когнітивною основою уподібнення об'єктів, які належать до різних онтологічних сфер (Приходько, 2008, с. 111). Когнітивні форманти перцептивно-образних складових концептів

FAILURE і НЕВДАЧА є наповненими відповідно на 4,61 % і 5,05 % од., що свідчить про дещо більшу значущість для мовної свідомості американського лінгвосоціуму когнітивно-ментального ресурсу мислення й свідомості індивіда при рефлексії абстрактних концептуальної сутності невдачі в зіставленні з лінгвосвідомістю українських комунікантів.

Загалом відносна кількість ілюстративних одиниць, які містяться у складі когнітивних формантів досліджуваних концептів, свідчить про їхню послаблену образність, що вважається однією з провідних властивостей концептів непараметричного типу, до якого належать FAILURE і НЕВДАЧА. У складі когнітивних підскладових цих концептів яскраво маніфестуються СКО, які метафорично профілюють феномен невдачі в свідомості американських мовців в образі аури, що має негативну енергетику, яка ідентифікує невдачу: **FAILURE HAS ITS AURA 5 (1,64 %)**: <...> *but for a time it gave what followed in their lives an aura of failure, of having "settled," which played its part in their eventual breakup.* (Spatz G. Any Landlord's Dream.) та ін. Когнітивна підскладова к. FAILURE також містить СКО, яка об'єктивує сутність невдачі у вітальному образі: **FAILURE IS PERSONIFIED IN LIFE 3 (0,99 %)**: 1.<...> *it was another futile attempt to ease Harry's sense that his life was a failure* <...>. (Stern R. The Bliss of Hatred.); 2. *If they knew the lifestyle he'd been living since he left home a few months back, they'd be very disappointed in him. Right now he was living the loser life.* (Williams J.A. Think Again.), що, однак, разом з СКО антропоморфного образу – **FAILURE IS PERSONIFIED IN HUMAN 3 (0,99 %)**: “Look at me, Kate,” he said to Mama, “and you look on a man that is a failure.” (Smith B. A Tree Crows in Brooklyn.) та ін. є другими у рейтингу СКО когнітивних образів студійованих концептів і метафоризують сутність невдачі на основі співвіднесення її з життям і людиною.

Категорія невдачі об'єктивується в мовній свідомості українських комунікантів у вітальному образі: **УСОБЛЕННЯМ НЕВДАЧІ Є ЖИТТЯ 4 (1,3 %)**: 1) <...> *життя – це такий самий побитий лузер у червоних боксерських трусах до колін* (Жадан С.В. Спокійне життя, хороша боксерська груша); 2) <...> *життя відпочатку, щойно я почав його сприймати, виявилось штукою підлою і невдячною, воно відразу ж взяло за звичку обертатись такими лажовими ситуаціями,* <...> (Жадан С.В. Депеш Мод.) та ін..

Подібна до провідної метафоричної СКО к. FAILURE СКО к. НЕВДАЧА **НЕВДАЧА МАЄ СВІЙ ДУХ 1 (0,33 %)**: *На цій нараді вже відчувався дух поразки: всі показово намагались підбадьорити мене* <...> (Кучмук В. Програмування на мові ДОВІР'Я.) є одиничною та посідає другу позицію в рейтингу СКО когнітивної підскладової досліджуваного концепту. У текстах художньої літератури другорядну роль у метафоричному осмисленні явища невдачі українськими комунікантами відіграє низка одиничних СКО, що профілюють феномен невдачі в релігійному образі: **УСОБЛЕННЯМ НЕВДАЧІ Є ЯНГОЛИ 1**

(0,33 %): *голоси побережжя запахи водоростей і зловленої риби вони нахилиються над кишенями мов над мушлями слухають шепіт перетираючи крихти зібрані перед тим і сині <...> янголи непрухи виснуть над їхнім волоссям...*(Жадан С.В. кантрі енд вестерн.); акваморфному образі: **НЕВДАЧА УПОДІБНЮЄТЬСЯ ДО ХОЛОДНОГО ДУШУ** 1 (0,33 %): *Бо чого не вчив у попередні роки, вже не довчив. То був холодний душ, отой перший провал.* (Ю. Покальчук. Я, ти, він, вона.); речоморфному образі: **УТІЛЕННЯМ НЕВДАЧИ Є ВИДЕЛКА** 1 (0,33 %): *Охнула стара стільниця, погнулася під моїм підбором невдачлива виделка <...>.* (Дяченко М., Дяченко С. Авантюрист.). Подібними за змістом в структурі когнітивних образів концептів FAILURE і НЕВДАЧА є метафоричні **FAILURE IS LIKENED TO FIBROUS TISSUE** 1 (0,33 %): *For months now, a sense of failure has been accreting in my chest like fibrous tissue* (Ples G. The Devil's Punchbowl.) та СКО **НЕВДАЧА УПОДІБНЮЄТЬСЯ ДО РОСЛИНИ** 1 (0,33 %): *Ти запустив у себе невдачу, й одного дня це стерво проросте крізь твої вуха, ніс, горло, дуну буйним пурпуровим цвітом* (Карпа І. 50 хвилин трави. Коли помре твоя краса) профілюють явище невдачі у флороморфному образі та посідають у відповідному рейтингу СКО відповідно третю й другу позиції.

Відсутніми у складі когнітивного форманту к. НЕВДАЧА є наявні у вмісті аналогічного форманту к. FAILURE є СКО, які виконують третьорядну роль у метафоричному осмисленні носіями американської лінгвосвідомості сутності невдачі, й об'єктивують її у зооморфному образі: **FAILURE IS LIKENED TO LIVING CREATURE** 1 (0,33 %): *Fat furry failure squats on our chests* (Brownstein G. The Inventor of Love.) та ін.. та аероморфному образі: **FAILURE IS GIVEN THE ATTRIBUTES OF WIND** 1 (0,33 %): *Together we can overcome anything – the winds of failure, the rocks of indifference and the flowing sands of loss* (Mamanova T. A Dream. Succes d'Estime.) та ін.

Низка аналізованих вище метафоричних СКО когнітивних формантів концептів FAILURE і НЕВДАЧА мають одиничний характер, і, будучи, на перший погляд, несуттєвими в структурі концептів через їхню суто особистісну індивідуальну природу, все одно здійснюють функцію кодування цих концептів в універсальному предметному кодї американського та українського комунікативних соціумів у цілому.

При валоративній рефлексії студійованого в епідигматичній площині концептуального фрагменту невдачі вищим є регулятивний потенціал українських комунікантів у контрасті з американськими: істотною є різниця у відносних показниках наповнення ілюстративними одиницями регулятивних формантів концептів FAILURE і НЕВДАЧА, що становлять відповідно 0,33 % і 3,61 %.

Регулятивні зони концептів FAILURE і НЕВДАЧА утворюються за рахунок 1 СКО та 8 СКО відповідно, отже, можна припустити, що для носіїв української лінгвосвідомості правила й настанови, що ними слід керуватися в сферах, які охоплюють концептуальну сутність невдачі, є

важливішими при осмисленні студійованого феномену, ніж для свідомості американських комунікантів. Т.О. Гордєєва пропонує системну модель процесу мотивації діяльності, що представлена *ціннісно-цільовим блоком* – системою мотивів, цілей і цінностей, які запускають поведінкові, когнітивні та емоційні процеси мотивації діяльності, орієнтованої на досягнення, й мають пріоритетне значення для визначення присутності мотивації у суб'єкта (Гордєєва, 2002, с. 86). Ціннісно-цільовий блок складається з *поведінкового, когнітивного та емоційного блоків* (Гордєєва, 2002, с. 86-92).

Провідною в складі регулятивної зони к. НЕВДАЧА є СКО, яка реалізує *адаптивну стратегію поведінкового блоку* мотивації досягнення індивіда, що полягає в необхідності прийняття факту невдалого результату з відчуттям гідності: **НЕВДАЧУ СЛІД ПРИЙМАТИ З ГІДНІСТЮ** 4 (1,3 %): 1) <...> *вигребти від цього життя по повній програмі, але вигребти з високо піднятою головою, як це і має бути з кожним порядним лузером* (Жадан С.В. *Спокійне життя, хороша боксерська груша*); 2) *To be a good loser*. Нічогеньке гасло, правда? Від вас, отже, вимагається одне: *посміхатись, посміхатись, посміхатись*. (Карпа І.І. 50 хвилин трави. Коли помре твоя краса.) та ін., тоді як регулятивну зону к. FAILURE конститує єдина СКО, яка вербально маніфестує стратегію *когнітивного блоку*: **ONE MUST LET FAILURE GO** 1 (0,33 %): *The brightest future will always be based on a forgotten past, you can't go on well in life until you let go of your past failures* <...> (Cowdrey А.Е. *Twilight States.*), що акцентує на необхідності для індивіда на ментальному рівні через певні мисленнєві зусилля відпустити думки про минулі поразки задля успішного майбутнього.

Решта регулятивних СКО к. НЕВДАЧА відбивають приклади осмислення феномену невдачі українськими мовцями через *активну стратегію поведінкового блоку*: **З НЕВДАЧЕЮ СЛІД БОРОТИСЯ** 1 (0,33 %): <...> *борсайся, інакше тобі з цього лайна все одно не вибратись...* (Жадан С.В. *Депеш Мод.*); **ЩОБ УНИКНУТИ НЕВДАЧІ, СЛІД ЇСТИ КАШУ** 1 (0,33 %): *Якщо не їстимеш каші – виростеш невдахою*. (Дяченко М., Дяченко С. *Vita nostra.*); **НЕВДАХА ПОВИНЕН ЗАХИЩАТИ СЛАБКИХ** 1 (0,33 %): <...> *якщо вже тобі між лопаток вкладають твою параною, значить, мусиш тепер прикривати усіх слабких, король невдах* <...>. (Жадан С.В. *Регбі*) та ін.; через *адаптивну стратегію поведінкового блоку*: **СЛІД ТЕРПІТИ НЕВДАЧІ ДО КІНЦЯ** 1 (0,33 %): *Коли вирішуєш стати невдахою, треба витримувати цю нудь до кінця*. (Карпа І.І. 50 хвилин трави. Коли помре твоя краса.); *когнітивного блоку*: **НЕВДАЧІ СЛІД ДОЛАТИ ЗА РАХУНОК РЕАЛЬНИХ ПЕРСПЕКТИВ** 1 (0,33 %): *Головне – відійти від рубежа поразки. Мати хоч якусь реальну візію своїх перспектив*. (Костенко Л. *Записки українського самашедшого*); **НЕВДАЧУ НЕПОТРІБНО ВИПРАВДОВУВАТИ** 1 (0,33 %): *Здатність життя зводити всі твої сумніви на власну користь завжди була визначальною, тому <...>, що поразки не потрібно виправдовувати* (Жадан С.В. *Спокійне життя*,

хороша боксерська груша.); емоційного блоку: **НЕВДАЧІ НЕ СЛІД БОЯТИСЯ** 1 (0,33 %): *Ні, в ці двері треба заходити, граючи, не боячись провалу, взагалі нічого не боячись, <...>*. (Дяченко М., Дяченко С. Долина совісті.).

Отже, студювання концептів FAILURE і НЕВДАЧА, вербалізованих у текстових фрагментах сучасної американської та української художньої літератури уможлиблює краще розуміння ментальної сфери вітчизняних та американських письменників, визначення особливостей об'єктивації феномену невдачі в їхній індивідуальній мовній свідомості, що відбиває специфіку концептуалізації сутності невдачі в тому числі й на рівні національної лінгвосвідомості, позаяк літератори є носіями певної лінгвоментальності, етнокультурних установок і світоглядних орієнтирів, оцінок, еталонів і стереотипів (Коцюба, 2011, с. 151).

За підсумками виконання наукової розвідки очевидним є те, що в епідигматичній площині у чуттєво-образному контексті концептуалізації феномену невдачі носіями американської та української мовної свідомості перцептивні аналізатори домінують над когнітивно-ментальними мисленнєвими процедурами. Найбільш ефективним для американських та українських мовців при сенсорній рефлексії студійованого концептуального фрагменту по відношенню до аудіальних, смакових, нюхових і тактильних аналізаторів є візуальний канал. Когнітивні форманти концептів FAILURE і НЕВДАЧА структуровані за рахунок низки подібних метафоричних образів, зокрема, вітального та флороморфного, також явище невдачі в свідомості американських та українських комунікантів набуває своєї особливої енергетики, аури; національно-специфічними для к. FAILURE є зооморфний та аероморфний образи, а для к. НЕВДАЧА – релігійний, акваморфний і речоморфний образи. Регулятивна зона к. НЕВДАЧА суттєво переважає за обсягом аналогічну зону к. FAILURE, тож, для носіїв української лінгвосвідомості правила й настанови, що допомагають регулювати сфери, які охоплюють концептуальну сутність невдачі, є більш значущими при осмисленні невдалого результату вчинення дії, ніж для свідомості американських мовців.

Перспективними видаються подальші наукові розвідки, що фокусуватимуться на дослідженні інших аспектів макроструктури концептів FAILURE і НЕВДАЧА (соціокультурного, поняттєво-денотативного, утилітарного) як на матеріалі сучасної американської та української художньої літератури, так і на основі фактичного матеріалу різних типів дискурсу англійської, українськомовної та інших комунікативних спільнот.

Список використаної літератури

1. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика: [учеб. пособие]. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с. **2. Попова З. Д.,** Стернин И. А. Семантико-когнитивный анализ языка: [учеб. пособие].

Воронеж: Истоки, 2006. 226 с. **3. Попова З. Д.,** Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике: [учеб. пособие]. Воронеж: Истоки, 2001. 191 с. **4. Попова З. Д.,** Стернин И. А. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях: [учеб. пособие]. Воронеж: Изд-во Воронежского государственного университета, 1999. 30 с. **5. Приходько А. М.** Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: [монографія]. Запоріжжя: Прем’єр, 2008. 332 с. **6. Калініченко В. І.** Деякі особливості інтерпретаційних складових концептів НЕВДАЧА і FAILURE (на матеріалі сучасної української та американської художньої літератури). *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 58. Філологічні науки.* Житомир: Вид-во ЖДУ, 2011. С. 136-141. **7. Калініченко В. І.** Перцептивно-образні складові концептів УСПИХ і SUCCESS в українській та англійській мовах (на матеріалі текстів сучасної художньої літератури). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : Збірник наукових праць. Випуск 14.* Херсон: ХДУ, 2011. С. 356-363. **8. Калініченко В. І.** Специфіка методології зіставного лінгвокогнітивного дослідження концепту. *Studia Germanica et Romanica. Серія: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання.* Донецьк: ДонНУ, 2011. Т.8. №3 (24). С. 52-66. **9. Калініченко В. І.** Ядерний зміст вербалізованих концептів УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА, FAILURE (на матеріалі сучасної української та американської художньої літератури і психолінгвістичного експерименту). *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Серія: Філологічні науки (мовознавство).* Луцьк: РВВ ВНУ, 2011. № 5. Ч. 1. С. 163-169. **10. Гордеева Т. О.** Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы. *Современная психология мотивации /* под. ред. Д. А. Леонтьева. М.: Смысл, 2002. С. 47-102. **11. Коцюба О. П.** Вербалізація концепту FAUNA у малій прозі Йозефа Рота. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: зб. наук. праць.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. № 58. С. 151-155.

References

- 1. Popova, Z. D. & Sternin, I. A. (2007).** Kognitivnaya lingvistika: [Cognitive linguistics]. M.: AST: Vostok-Zapad [in Russian].
- 2. Popova, Z. D. & Sternin, I. A. (2006).** Semantiko-kognitivnyi analiz yazyka [Semantic-cognitive analysis of language]. Voronezh: Istoki [in Russian].
- 3. Popova, Z. D. & Sternin, I. A. (2001).** Ocherki po kognitivnoj lingvistike [Essays on Cognitive Linguistics]. Voronezh: Istoki [in Russian].
- 4. Popova, Z. D. & Sternin I. A. (1999).** Ponyatie “koncept” v lingvisticheskikh issledovaniyah [The notion of “concept” in linguistic research]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
- 5. Prykhodko, A. M. (2008).** Kontsepty i kontseptosystemy v kohnitivno-dyskursyvniy paradyhmi lindhvistyky [Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Zaporizhzhia: Premier [in Ukrainian].
- 6. Kalinichenko, V. I. (2011).** Deiaki osoblyvosti

interpretatsiinykh skladovykh kontseptiv NEVDACHA i FAILURE (na materialy suchasnoi ukrainskoi ta amerykanskoï khudozhnoi literatury) [Some features of interpretative zones of НЕВДАЧА and FAILURE concepts (based on modern Ukrainian and English fiction)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Vypusk 58. Filolohichni nauky*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. [in Ukrainian]. **7. Kalinichenko, V. I.** (2011). Pertseptyvno-obrazni skladovi kontseptiv USPIKH i SUCCESS v ukrainskii ta anhliiskii movakh (na materialy tekstiv suchasnoi khudozhnoi literatury) [Perception and image components of УСПИХ and SUCCESS concepts in Ukrainian and English (based on modern fiction texts)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Linhvistyka": Zbirnyk naukovykh prats*. Vols. 14. Kherson: KhDU [in Ukrainian]. **8. Kalinichenko, V. I.** (2011). Spetsyfika metodolohii zistavnoho linhvokohnityvnoho doslidzhennia kontseptu [Methodology specifics of comparative linguocognitive research of the concept]. *Studia Germanica et Romanica. Seriiia: Inozemni movy. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannia*, 8, 3 (24). Donetsk: DonNU [in Ukrainian]. **9. Kalinichenko, V. I.** (2011). Yadernyi zmist verbalizovanykh kontseptiv USPIKH, SUCCESS, NEVDACHA, FAILURE (na materialy suchasnoi ukrainskoi ta amerykanskoï khudozhnoi literatury i psykholinhvistychnoho eksperymentu) [Nuclear content of verbalized concepts УСПИХ, SUCCESS, НЕВДАЧА, FAILURE (based on modern Ukrainian and English fiction and psycholinguistic experiment results)]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. L. Ukrainky. Seriiia : Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 5, 1. Lutsk: RVV VNU [in Ukrainian]. **10. Gordeeva, T. O.** (2002). Motivaciya dostizheniya: teorii, issledovaniya, problemy [Achievement motivation: theories, research, problems]. *Sovremennaya psihologiya motivacii / pod. red. D. A. Leont'eva*. M.: Smysl [in Russian]. **11. Kotsiuba, O. P.** (2011). Verbalizatsiia kontseptu FAUNA u malii prozi Yozefa Rota [Verbalization of the FAUNA concept in the short prose of Joseph Roth]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka: zb. nauk. prats*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

Калініченко В. І. Вербальна об'єктивація концептів „FAILURE” і „НЕВДАЧА” в творах сучасної американської та української художньої літератури: перцептивно-когнітивний та регулятивний аспекти

У статті подано характеристику особливостей перцептивно-когнітивної та регулятивної складових макроструктури концептів FAILURE і НЕВДАЧА в епідигматичній площині на матеріалі вибраних текстових фрагментів сучасної американської та української художньої літератури. Аналіз зазначених формантів студійованих концептів здійснено в межах семантико-когнітивного підходу за рахунок виконання процедури когнітивної інтерпретації текстових фрагментів, за результатами якої сформульовано семантико-когнітивні ознаки, які структурують перцептивно-когнітивний та регулятивний прошарки

концепту. Регулятивний аспект осмислення сутності невдачі носіями американської та української лінгвосвідомості досліджено за рахунок семантико-когнітивних ознак, що формують регулятивну зону макроструктури концепту та актуалізують стратегії ціннісно-цільового блоку індивіда в контексті недосягнення мети. Встановлено, що в процесі концептуалізації невдачі американськими та українськими мовцями перцептивні рецептори домінують над когнітивно-ментальними мисленнєвими проєкціями.

Найбільш результативним для носіїв американської та української лінгвосвідомості при сенсорній рефлексії категорії невдачі є зоровий аналізатор, менш ефективними виступають аудіальний, смаковий, нюховий і тактильний рецептори. Когнітивні субскладові концептів FAILURE і НЕВДАЧА структуровано за рахунок вітального та флороморфного метафоричних образів; з'ясовано, що національно-специфічними для концепту FAILURE є зооморфний та аероморфний образи, а для концепту НЕВДАЧА – релігійний, акваморфний і речоморфний образи. Регулятивна зона концепту НЕВДАЧА переважає за обсягом аналогічну зону концепту FAILURE, тож, для українських мовців правила й настанови, що допомагають регулювати сфери, які охоплюють концептуальну сутність невдачі, є більш значущими при осмисленні невдалого результату вчинення дії, ніж для американських комунікантів.

Ключові слова: концепт, когнітивна інтерпретація, семантико-когнітивна ознака, перцептивно-когнітивна складова, регулятивна зона.

Калиниченко В. И. Вербальная объективация концептов „FAILURE” и „НЕВДАЧА” в произведениях современной американской и украинской художественной литературы: перцептивно-когнитивный и регулятивный аспекты

В статье рассматриваются особенности перцептивно-когнитивной и регулятивной составляющих макроструктуры концептов FAILURE и НЕВДАЧА в эпидигматической плоскости на материале текстовых фрагментов современной американской и украинской художественной литературы. Анализ указанных формантов исследуемых концептов осуществлен в рамках семантико-когнитивного подхода с помощью выполнения процедуры когнитивной интерпретации текстовых фрагментов, по результатам которой сформулированы семантико-когнитивные признаки, которые структурируют перцептивно-когнитивный и регулятивный слои концепта. Регулятивный аспект осмысления сущности неудачи носителями американского и украинского языкового сознания описан за счет семантико-когнитивных признаков, формирующих регулятивную зону макроструктуры концепта и актуализируют стратегии ценностно-целевого блока индивида в контексте недостижения им цели. Установлено, что в процессе концептуализации неудачи американскими и украинскими

коммуникантами перцептивные рецепторы доминируют над когнитивно-ментальными мыслительными проекциями.

Наиболее результативным для носителей американского и украинского языкового сознания при сенсорной рефлексии категории неудачи является зрительный анализатор, менее эффективными выступают аудиальный, вкусовой, обонятельный и тактильный рецепторы. Когнитивные подсоставляющие концептов FAILURE и НЕВДАЧА структурированы за счет витального и флороморфного метафорических образов; национально-специфическими для концепта FAILURE являются зооморфный и аероморфный образы, а для концепта НЕВДАЧА – религиозный, акваморфный и предметный образы.

Регулятивная зона концепта НЕВДАЧА существенно преобладает по объему над аналогичной зоной концепта FAILURE, поэтому, для украинских коммуникантов правила и установки, помогающие регулировать сферы, охватывающие концептуальную сущность неудачи, являются более значимыми при осмыслении неудачного результата совершения действия, чем для американских коммуникантов.

Ключевые слова: концепт, когнитивная интерпретация, семантико-когнитивная признак, перцептивно-когнитивная составляющая, регулятивная зона.

Kalinichenko V. I. Verbal realization of „FAILURE” and „НЕВДАЧА” concepts in contemporary American and Ukrainian fiction pieces: perception-cognitive and regulatory aspects

The article describes the features of the perception-cognitive and regulation macrostructure components of the FAILURE and НЕВДАЧА concepts in the epideigmatic plane on the basis of the text pieces selected from modern American and Ukrainian fiction. The analysis of these components of the concepts under consideration is carried out in the framework of the semantic cognitive approach by performing the cognitive interpretation procedure of the text pieces, the results of which have been used for formulating semantic cognitive features that constitute the perception-cognitive and regulation layers of the concept. The specificity of the regulatory aspect of understanding the essence of failure by the bearers of American and Ukrainian linguistic consciousness is clarified due to the semantic cognitive features that structure the regulatory zone of the concept macrostructure and update the strategies of the value and target block of the individual in the context of failure. It has been found that in the epideigmatic plane, in the process of conceptualizing failure by American and Ukrainian speakers, perceptual receptors dominate cognitive-mental thought projections. The visual analyzer is the most effective for the bearers of the American and Ukrainian linguistic consciousness in the context of sensory reflection of the failure category, the sound, taste, smell and tactile receptors are less effective. Cognitive subcomponents of the FAILURE and НЕВДАЧА concepts are structured due to vital and floromorphous metaphorical images; zoomorphic and aeromorphous images for the FAILURE concept as well as religious,

aquamorphic and subject images for the НЕВДАЧА concept are considered nationally specific. The regulation zone of the FAILURE concept is significantly larger than the similar НЕВДАЧА concept zone, so for Ukrainian speakers rules and guidelines that help regulate areas covering the conceptual nature of failure are more important in understanding the failed outcome of action than for American ones.

Key words: concept, cognitive interpretation, semantic cognitive feature, perception-cognitive component, regulation zone.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2020 р.

Стаття прийнята до друку 18.10.2020 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Сімкова І. О.